

«فرهنگیختگان» پیامد اجرای تصمیم جدید یارانه‌ای را بررسی کرد

چرخش ۹ هزار میلیاردی یارانه به نفع ثروتمندان

فرهنگیختگان در روزهای اخیر خبری با عنوان «افزایش یارانه نقدی در سال ۱۳۹۹ به رقم ۷۲ هزار تومان در ماه به ازای هر نفر» منتشر شد که خیلی زود مسئولان سازمان برنامه‌بودجه صحت آن را رد کردند. به گفته مسئولان سازمان برنامه‌بودجه موضوع از این قرار است که یارانه نقدی نه تنها از ۴۵ هزار و ۵۰۰ تومان به ۷۲ هزار تومان نرسیده، بلکه با تصمیم کمیسیون تلفیق مجلس شورای اسلامی، دو یارانه پرداختی یعنی یارانه نقدی موضوع ماده (۷) قانون هدفمند کردن یارانه‌ها مصوب سال ۱۳۸۸ و یارانه طرح حمایت معیشتی خانوارها ناشی از اجرای طرح مدیریت سوخت، با هم تجمیع شده و مقرر شده از سال آینده ۷۲ هزار تومان در مجموع به هر فرد شامل ۷۸ میلیون نفر یارانه‌گیر کشور داده شود. بررسی‌های آماری نشان می‌دهد این تصمیم با هر هدفی هم اتخاذ شده باشد، در صورت اجرایی شدن آن، فلسفه و اهداف اولیه هر دو تصمیم دولت (یعنی یارانه نقدی مصوب سال ۱۳۸۹ و یارانه معیشتی (بنزینی) سال جاری) که کمک معیشتی به گروه‌های کم‌درآمد بود، زیر سوال خواهد رفت. علاوه بر این با پرداخت یارانه یک‌سال به همه افراد در دهک‌های درآمدی، علاوه بر عدم دستیابی به اهداف اولیه، بازهم شاهد افزایش شکاف طبقاتی خواهیم بود. این موضوع از این منظر دارای اهمیت است که طرحی همچون یارانه معیشتی سال جاری (طرح بنزینی) هزینه‌های امنیتی-سیاسی جبران ناپذیری هم برای کشور به همراه داشته که در صورت پرداخت یارانه یکسان به همه ۷۸ میلیون یارانه‌گیر کشور، دولت هیچ توجیهی برای طرح سهمیه‌بندی بنزین نخواهد داشت که هزینه‌های اجرایی آن عملاً گروه‌های کم‌درآمد را مورد هدف قرار داده است. همچنین با اجرای این طرح جدید، دولت موظف خواهد شد نزدیک به ۶ هزار میلیارد تومان مازاد از یارانه کم‌درآمدها کاسته و به پردآمدها اختصاص دهد.

۶۹ هزار میلیارد بانه نفع ثروتمندان

پس از اجرای طرح سهمیه‌بندی بنزین در آبان ماه سال جاری، براساس تصمیم دولت از ۷۸ میلیون یارانه‌گیر کشور، ۶۰ میلیون نفر در ریف مشمولان دریافت طرح حمایت معیشتی (یارانه بنزینی) قرار گرفته‌وا ۱۹ میلیون فاقه‌شرایط دریافت یارانه معیشتی تشخیص داده شدند. طبق اعلام دولت، یارانه معیشتی هر نفر حدود ۵۵ هزار تومان مقرر شد که مجموع این یارانه و یارانه نقدی ۴۵ هزار تومان، ماهانه برای هر فرد به ۱۰۰ هزار و ۵۰۰ تومان می‌رسید، اما با تصمیم تجدیدنظر اخیر ستاد بودجه و کمیسیون تلفیق بودجه مجلس، مقرر شده یارانه نقدی موضوع ماده «۷» قانون هدفمند کردن یارانه‌ها مصوب سال ۱۳۸۸ و یارانه طرح حمایت معیشتی خانوارها ناشی از اجرای طرح مدیریت سوخت در آبان ماه سال ۱۳۹۸، با هم تجمیع شده و به تمامی مشمولان دریافت یارانه نقدی (یعنی ۷۸ میلیون نفر) ماهانه یارانه ۷۲ هزار تومان پرداخت شود. البته ذکر این نکته الزامی است که در هر صورت اجرایی شدن طرح مذکور در نهایت به تصمیم نهایی در جلسه علنی مجلس وابسته است. اما در صورت تجمیع دو یارانه نقدی (یارانه نقدی هدفمندی سال ۱۳۸۹ و یارانه معیشتی سال ۱۳۹۸) شاهد یک اتفاق عجیب خواهیم بود که این اتفاق جدید عبارت است از کاهش سهم کم‌درآمدها در دریافت یارانه نقدی و افزایش سهم ثروتمندان از طرح یارانه نقدی دولت. به این صورت که براساس آنچه در جدول آمده است، با اجرایی شدن طرح مذکور و تجمیع دو یارانه نقدی به ماهانه ۷۲ هزار تومان برای هر فرد، ۷۸ میلیون یارانه‌گیر خواهیم داشت که به‌طور مساوی یارانه نقدی دریافت می‌کنند. نتیجه این تصمیم به این شکل است که ۶۰ میلیون نفری که اکنون هر دو یارانه را دریافت می‌کنند

است. بر این اساس، دولت علاوه بر سهم ۵۰ درصدی یارانه‌های نقدی و غیرنقدی، ۴۰ درصد از سهم بخش‌های تولیدی و... را صرف پرداخت‌های نقدی و غیرنقدی کرده بود. اگرچه در سال ۱۳۹۷ با شفاف‌شدن منابع هدفمندی سهم منابع غیرنقدی بیش از منابع یارانه نقدی شد، بسا این حال طی نزدیک به ۱۰ سال تجربه پرداخت یارانه نقدی، یکی از انتقادهای مطرح شده در مورد این طرح، پرداخت یکسان یارانه نقدی به همه دهک‌های درآمدی است که این طرح را عملاً به ضد اهداف اولیه خود تبدیل کرده است، به طوری که بررسی‌های آماری نشان می‌دهد تعداد یارانه‌گیران کشور از ۶۴ میلیون نفر در سال ۸۹ به ۷۸ میلیون نفر در فروردین ماه سال ۱۳۹۸ رسیده است.

در این زمینه همواره بحث بر سر این موضوع بوده که با چه منطقی باید دولت به همه دهک‌های درآمدی یارانه نقدی یکسان بدهد. همچنین اگرچه در دولت احمدی‌نژاد تکالیف قانونی برای حذف یارانه نقدی دهک‌های پردرآمد تصویب شده اما در دولت روحانی تقریباً در همه قوانین بودجه سال‌های ۹۲ تا ۹۷ دولت مکلف به حذف یارانه نقدی دهک‌های پردرآمد بوده که عملاً از اجرای این تکالیف طفره رفته است. برای مثال براساس تکالیف قانون بودجه

نمی‌کردند، نفری با افزایش ۲۶ هزار و ۵۰۰ تومان از ۴۵ هزار و ۵۰۰ تومان به ۷۲ هزار تومان خواهد رسید که از محل همین افزایش یارانه، دولت سالانه پنج هزار و ۷۲۴ میلیارد تومان بیش از طرح قبلی به گروه‌های پردرآمد پرداخت خواهد کرد که عملاً مخالف فلسفه طراحی و اجرای هر دو طرح هدفمندی یارانه‌های مصوب سال ۱۳۸۹ و طرح معیشتی سال جاری است.

ما نبودیم مجلس بود!

تا قبل از اجرای طرح یارانه معیشتی، یارانه نقدی سال ۱۳۸۹ مهم‌ترین و بزرگ‌ترین تجربه پرداخت یارانه نقدی توسط دولت در ایران بود. در طرح یارانه نقدی سال ۱۳۸۹ پیش‌بینی شده بود از محل منابع هدفمندی، ۵۰ درصد آن صرف یارانه نقدی و غیرنقدی و نظام جامع تأمین اجتماعی، ۳۰ درصد آن صرف کمک به تولید و افزایش بهره‌وری واحدهای تولیدی و بهینه‌سازی مصرف انرژی شود و ۲۰ درصد بابت افزایش هزینه‌های دولت اختصاص یابد؛ اما بررسی عملکرد سازمان هدفمندی یارانه‌ها نشان می‌دهد از سال ۱۳۸۹ تا سال ۱۳۹۶ به‌طور میانگین بین ۹۰ تا ۹۴ درصد از منابع هدفمندسازی یارانه‌ها صرف پرداخت یارانه نقدی و غیرنقدی شده

تغییرات جدید پرداخت یارانه‌های نقدی پس از تجمیع یارانه نقدی و یارانه معیشتی سال ۱۳۹۹

طرح جدید پرداخت یارانه‌ها		طرح قدیم پرداخت یارانه‌ها	
کاهش پرداخت ماهانه	یارانه ۷۲ هزار تومان	مجموع یارانه نقدی و بنزینی دریافتی خانوارهای مشمول طرح	یارانه معیشتی (بنزینی)
۲۸ هزار و ۵۰۰ تومان	۷۲ هزار تومان	۱۰۰ هزار و ۵۰۰ تومان	۵۵ هزار تومان
۴۰ هزار تومان	۱۴۴ هزار تومان	۱۹۴ هزار تومان	۱۰۳ هزار تومان
۵۸ هزار و ۵۰۰ تومان	۲۱۶ هزار تومان	۲۷۴ هزار و ۵۰۰ تومان	۱۳۸ هزار تومان
۶۶ هزار تومان	۲۸۸ هزار تومان	۳۵۴ هزار تومان	۱۷۲ هزار تومان
۷۲ هزار و ۵۰۰ تومان	۳۶۰ هزار تومان	۴۳۲ هزار و ۵۰۰ تومان	۲۰۵ هزار تومان
			۲۲۷،۵۰۰
			پنج‌نفره

سال ۹۳، دولت طبق بند «و» تبصره «۲۱» مکلف شد یارانه نقدی را صرفاً به سرپرستان خانوارهای متقاضی که به تشخیص دولت نیازمند دریافت یارانه باشند، پرداخت کند مشروط بر اینکه مجموع درآمد سالانه آنها کمتر از رقم تعیین شده توسط دولت باشد. در همین راستا دولت اعلام کرد افرادی که نیازمند یارانه نقدی ۴۵ هزار تومانی نیستند، در طرح جدید از دریافت یارانه نقدی انصراف داده و ثبت‌نام نکنند. اما پس از اتمام زمان ثبت‌نام مشخص شد تنها حدود سه میلیون نفر از یارانه‌گیران کشور برای دریافت یارانه ثبت‌نام نکرده‌اند. نکته جالب توجه هم اینکه برخی از آنان به دلیل مشکلات مربوط به مدارک شناسایی و تنها عده‌ای معدود با رضایت شخصی از دریافت یارانه انصراف داده‌اند. در سال ۱۳۹۴ قانون بودجه طبق تبصره «۲۰» دولت را مکلف به قطع یارانه خانوارهای پردرآمد کرده بود که دولت از اجرای این تبصره قانونی نیز طفره رفت، چنانکه در پایان سال ۹۴ تعداد یارانه‌گیران کشور همچنان ۷۲/۶ میلیون نفر ماند.

در سال ۱۳۹۵ نیز طبق بند «الف» تبصره «۱۴» قانون بودجه، دولت مکلف شد یارانه تمامی تجار و صاحبان مشاغل آزاد، نمایندگان، قضات و اعضای هیات‌علمی دانشگاه‌ها و موسسات آموزشی و پژوهشی دولتی و غیردولتی، پزشکان و دندان‌پزشکان، تمامی کارکنان دولت و قوای سه‌گانه و شهرداری‌ها و تمامی موسسات عمومی و غیردولتی و تمامی کارکنان نیروهای مسلح و بازنشستگان کشوری و لشکری و تمامی حقوق‌گیران و مستمری‌گیران مشمول تأمین اجتماعی و همه دریافت‌کنندگان حقوق و مستمری بخش دولتی و غیردولتی که دریافتی سالانه آنها بیش از ۳۵ میلیون تومان بود قطع کند، اما این بار هم دولت از عمل به تکالیف قانونی طفره رفت. در بودجه سال ۹۶ نیز تبصره یا بندی قانونی در مورد قطع یارانه ثروتمندان وجود نداشت. در بودجه سال ۹۷ نیز براساس تبصره «۱۴» قانون بودجه، سازمان برنامه و بودجه مکلف شده بود یارانه سه دهک پردرآمد را حذف کند، اما بررسی آماری نشان می‌دهد تعداد یارانه‌گیران کشور از ۷۷ میلیون نفر در سال ۹۶ به ۷۸ میلیون نفر تا خرداد سال جاری رسیده است. در لایحه بودجه سال ۱۳۹۸ دولت طرحی برای حذف یارانه سه دهک هشتم، نهم و دهم را به مجلس ارائه داد و مقرر شد دولت یارانه نقدی سه دهک بالای درآمدی را که شامل حدود ۲۵ میلیون نفر می‌شوند حذف کند اما اگرچه دولت از حذف یارانه ۲۰ تا ۳۰ هزار نفر خبری می‌دهد، براساس آخرین آمارهای ارائه‌شده، بازهم تعداد یارانه‌گیران کشور تا مهرماه سال جاری ۷۸ میلیون نفر بوده است. با اعلام شرایط دریافت یارانه معیشتی که بر مبنای آن ۱۸ میلیون از یارانه‌گیران سابق از دریافت یارانه معیشتی حذف شده بودند، امید می‌رفت دولت یارانه نقدی ۴۵ هزار تومانی این ۱۸ میلیون را که در دهک‌های پردرآمد قرار داشتند حذف کند، با این حال همان‌طور که گفته شد، با تصمیم اخیر دولت و مجلس مقرر شده یارانه نقدی مصوب سال ۱۳۸۹ و یارانه معیشتی سال جاری با هم تجمیع شده و به همه ۷۸ میلیون نفر یارانه‌گیر کشور ماهانه مبلغ ۷۲ هزار تومان یارانه به‌صورت یکجا پرداخت شود. لازم به ذکر است اگرچه دولت در سال‌های گذشته به کمک درآمدهای نفتی خود را بی‌نیاز از حذف یارانه نقدی ثروتمندان می‌دید، اما در سال جاری با عدم پرداخت یارانه معیشتی به ۱۸ میلیون نفر قدم مثبتی برداشت که تصمیم جدید یارانه ۷۲ هزار تومانی همه آن امیدها را برای اصلاح شیوه پرداخت یارانه نقدی از بین برد. در این زمینه براساس آنچه مرگان خانلو، سخنگوی ستاد بودجه سازمان برنامه و بودجه اخیراً گفته است، یارانه ۷۲ هزار تومانی تصمیم کمیسیون تلفیق مجلس شورای اسلامی بوده و دولت مخالف آن است.

یادداشت

محمدرضا اکبری چور
پژوهشگر اقتصاد بین‌الملل

بانک مرکزی جمهوری اسلامی در روز ۲۸ دی ماه ۱۳۹۸ اولین معامله خرید قطعی اوراق بدهی دولت را در چارچوب عملیات بازار باز انجام داد. آن بانک هدف خود را از معرفی عملیات بازار باز، «نوسازی چارچوب سیاستگذاری پولی با به‌کارگیری ابزارهای غیرمستقیم پولی اعلام کرده است.» عملیات بازار باز با استفاده از کردید نرخ سود و اعطای تسهیلات به بانک‌ها در قبال اخذ وثیقه و سپرده‌پذیری موجب مدیریت موثرتر بر بازار پول می‌شود. در این عملیات نرخ سود بانکی و تخصیص بهینه نقدینگی در بازار بین‌بانکی کنترل بیشتری خواهد داشت. از این‌رو بانک مرکزی در چارچوب جدید سیاستگذاری پولی، مدیریت نقدینگی بانک‌ها و موسسات اعتباری غیربانکی، به بانک‌ها اعلام کرده است: «ضروری است بانک‌ها و موسسات اعتباری غیربانکی نسبت به اختصاص بخشی از دارایی‌های خود به اوراق مزبور اقدام کنند.» عملیات بازار باز مبتنی بر سه محور بانک مرکزی، وزارت امور اقتصادی و دارایی به نمایندگی از دولت و نظام بانکی است. از آنجا که بانک مرکزی به دلیل امکان عرضه پول از طریق انتشار آن، توانایی عرضه پول بر قدرت در اقتصاد را دارد، مهم‌ترین رکن در انجام سیاست‌های پولی کشور است. در کشورهای پیشرفته، این بانک از

شناسایی عوامل موفقیت عملیات بازار باز

یک روز با نرخ سود بالاتری از عرف جامعه، نقدینگی مورد نیاز خود را تأمین می‌کنند. به نرخ مذکور، نرخ بهره بین‌بانکی گشته می‌شود. نرخ بهره بین‌بانکی یکی از متغیرهای واسطه‌ای مهم است که در کنترل تورم نقش کلیدی دارد. اکنون بانک مرکزی و دولت جمهوری اسلامی اعلام کرده‌اند تلاش می‌کنند نحوه تعامل خود را به سمت و سوی این بازار هدایت کنند و با استفاده از عملیات بازار باز، از طریق عرضه و تقاضای اوراق بهادار دولتی که توسط وزارت امور اقتصادی و دارایی انتشار می‌یابد، حجم نقدینگی موجود در بازار را متاثر سازند. اوراق مذکور از طریق بانک‌ها خریداری می‌شود و دولت از این طریق نقدینگی مورد نیاز خود را تأمین می‌کند و این نقدینگی، صرف انجام برنامه‌های دولت می‌شود. بانک‌ها نیز با خرید این اوراق صاحب اوراق بهاداری می‌شوند که می‌تواند در بازار بین‌بانکی معامله شود و نقدینگی مورد نیاز را برای آنان فراهم کند. ناظر و سیاستگذار این بازار نیز بانک مرکزی بوده و در مواقع لزوم، جهت کنترل شرایط به آن وارد می‌شود. گام اول این اقدام، مشروط به آنکه پولی انتشار نیابد، موجب می‌شود با حجم پول موجود، برنامه‌های دولت پیش رود و بانک مرکزی مجبور به انتشار پول نباشد. به‌طور کلی، اولین عامل موفقیت این کار، فرآیندهای اجرایی طراحی شده در این حوزه است. شناسایی نرخ بهره به‌صورت دقیق، تعریف مناسب کردید نرخ

استقلال نسبتاً بالایی برخوردار بوده و سیاست‌های این حوزه را تبیین می‌کند. از سوی دیگر، دولت از طریق چاپ اوراق و خرید و فروش آن می‌تواند با بانک مرکزی وارد تعامل شود. این تعامل در بازار بین‌بانکی، پای نظام بانکی را هم به این حوزه باز می‌کند. فضای موجود محل مناسبی برای کنترل نرخ بهره و به تبع آن اثرگذاری مستقیم بر قیمت کالاها دارد. از این‌رو می‌توان نتیجه گرفت بازار بین‌بانکی می‌تواند محلی برای تنظیم نرخ بهره برای کشور باشد. به این ترتیب بانک مرکزی از طریق این ابزار تلاش می‌کند نقش خود را بر کنترل افزایش قیمت‌ها اعمال کند. درخصوص بازار بین‌بانکی به‌طور خیلی ساده باید گفت بانک مرکزی هر کشور همه بانک‌های آن کشور را مکلف به تأمین بخشی از نقدینگی و نگهداری آن در بانک مرکزی با عنوان نرخ ذخیره قانونی بانک‌ها می‌کند. این تکلیف از آنجا نشأت می‌گیرد که بانک در زمانی که سپرده‌گذاران برای دریافت سپرده‌های خود نزد بانک مراجعه کنند، دچار عدم نقدینگی نشوند و به تبع آن به اعتماد مشتریان به‌عنوان اصلی‌ترین سرمایه بانک‌ها خدشه‌ای وارد نشود. از سوی دیگر بانک‌ها در جریان فعالیت‌های خود در برخی مواقع بنا به دلایل مختلف از جمله برداشت بیشتر از منابع، دچار کمبود نقدینگی می‌شوند. از آنجا که باید ذخایر خود را در پایان روز کاری نزد بانک مرکزی کشور تأمین کنند، وارد بازار بین‌بانکی شده و از بانک‌های دیگری که منابع مازاد دارند، برای

انجام عملیات بازار باز نیازمند بسترسازی نرم‌افزاری و سخت‌افزاری مناسبی است که قابلیت پایش این بازار را داشته باشد. بدون داشتن نرم‌افزارهای مربوطه، شاید عملیات کنترل و هدایت این بازار به‌راحتی صورت نپذیرد. باید در نظر داشت سه رکن مهم بانک مرکزی، دولت و نظام بانکی کشور در هماهنگی و همراهی مداوم با یکدیگر در این مسیر گام بردارند و نباید فراموش کرد هدف اصلی از انجام این کار، کنترل نرخ تورم در جامعه است نه انجام صرف عملیات بانکی در این حوزه. از این‌رو این موضوع باید مورد توجه ویژه کارشناسان بانک مرکزی جمهوری اسلامی قرار گیرد که اثربخشی این عملیات را مدنظر داشته باشند. از این‌رو شناسایی میزان دقیق مولفه‌های اصلی این بازار از اهمیت بالایی برخوردار است. از سوی دیگر، سرعت انجام تعدیلات در این بازار یک پارامتر اساسی است. چنانچه در روند اجرای عملیات بازار باز، توقعات برآورده نشود، باید سوال کرد طراحان این بازار تا چه میزان جسارت، قدرت مانور و ایجاد تغییرات لازم را در فرآیندهای خود دارند؟ و این امر فراهم نمی‌شود جز آنکه در بانک مرکزی جمهوری اسلامی کمیته‌ای برای پایش حتی روزانه عملیات مذکور تشکیل شده باشد. بدیهی است از نظام بانکی و مجموعه دولت نیز باید در کمیته مذکور حاضر بوده و روند پیشرفت کارها با دقت مناسب پیگیری شود. به هر حال حرکت بانک مرکزی به سمت اقداماتی از این دست، گام مهم و موثری محسوب می‌شود که قابل ستایش است و چنانچه این اقدام با همراه کردن مجموعه‌های دولت و نظام بانکی صورت پذیرد، قطعا اثربخشی آن تضمین شده است؛ اتفاقی که اثر مستقیمی بر زندگی همه مردم خواهد داشت.